

Однак, все частіше наголошується на тому, що судова реформа має відбуватися не шляхом зміни вивісок та переформатування судових інституцій, а зміною процесуального порядку та інших поточних проблем судочинства [2], зокрема: вирішення питань доступу до правосуддя, в тому числі за умов дії воєнного стану, досягнення належного рівня впровадження цифрових технологій у здійсненні правосуддя; подолання надмірної тривалості розгляду справ у судах, вирішення кадрових питань та багато іншого.

Список використаних джерел

1. Концепція Реформування системи судів із метою покращення доступу до правосуддя. Дослідницька служба Верховної Ради України. 30 червня 2023. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32447.pdf>
2. Подцерковний О. П. Щодо реформування господарського судочинства у світлі нових концепцій. № 4 (2023): Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання 14 вересня 2023. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287235/281149>
3. Щотижневий аналіз 8 – 14 червня 2021 року. 15.06.2021 р. Центр політико-правових реформ. URL: <https://pravo.org.ua/a>
4. Оцінка громадянами ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політико-ідеологічні орієнтації громадян України в умовах російської агресії. Вересень–жовтень 2022р. Разумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykoideologichni-orientatsii-gromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022r>

Риндюк В. І.,
доктор юридичних наук, професор,
професорка кафедри теоретичної юриспруденції,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ПРАВОВА ДОКТРИНА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

В теорії права правову доктрину розглядають як напрацювання авторитетних вчених-правознавців, які містять загальновизнані концептуальні ідеї та теорії щодо різних аспектів правової дійсності та мають практичне значення. Зовнішньою формою виразу

правової доктрини є праці науковців (зокрема, статті, монографії, підручники та навчальні посібники, науково-практичні коментарі до законодавства України тощо). У романо-германській правовій сім'ї, до якої належить і національна правова система України, правова доктрина широко використовується як додаткове (вторинне або переконливе) джерело права, що має значний реальний вплив на правотворчу, правозастосовну та правотлумачну (інтерпретаційну) діяльність. Зокрема, зазначається, що правова доктрина завжди за своєю природою в сучасному суспільстві буде додатковим джерелом права, яке “підсилює” фундамент для законодавства і формує наукове підґрунтя для будь-яких рішень сфери правозастосування [1, с. 64]. В сучасних реаліях України, якими є євроінтеграційний вектор розвитку нашої держави, зміцнення української державності в умовах російської агресії, істотне наукове світоглядно-методологічне переосмислення традиційних догматичних уявлень про зміст правових категорій, зближення правових систем в умовах глобалізації та піднесення проблеми прав людини, правова доктрина має особливе значення для розвитку правової системи України.

О.Б. Северінова приходить до висновку, що у правових системах сучасних європейських держав правова доктрина має практичне застосування як джерело права у широкому та вузькому розумінні. Правова доктрина складає фундамент праворозуміння, через яке здійснює безпосередній вплив на правотворчість та правозастосування, знаходячи формалізацію в текстах нормативно-правових та індивідуальних правових актів, а тому правову доктрину можна розглядати як джерело права в широкому значенні причин та умов його походження, а також соціальних факторів, що впливають на його позитивний зміст. Як формально-юридичне джерело правова доктрина може розглядатися за умови наявності прямих посилань на наукові праці в національних судових актах, що залежить від концептуального ставлення публічної влади конкретної держави до можливості її офіційного застосування [2, с. 36-37].

В правотворчій діяльності правова доктрина має бути вихідним чинником формування національного законодавства. Зокрема, Законом України “Про правотворчу діяльність” від 24.08.2023 р. (із змінами) принцип наукового забезпечення визначено одним із принципів нормотворчої діяльності (п. 7 ч. 1 ст. 3). Разом з тим, на практиці сьогодні спостерігається значний розрив між юридичною наукою та правотворчою діяльністю; результати наукових досліджень або ігноруються при розробці

проектів нормативно-правових актів, або їх врахування має безсистемний та спонтанний характер; науковці, які займаються певною проблематикою, представляють певну наукову правничу школу (є розробниками певної правової доктрини), не включаються до складу робочих груп з розробки відповідних законопроектів. Можливо виправити ситуацію зможуть новели щодо наукової складової правотворчої діяльності Закону України “Про правотворчу діяльність”.

Зокрема, п. 4 ст. 22 Закону передбачає розроблення один раз на п'ять років Наукової концепції розвитку законодавства України, що здійснюється Національною академією наук України, та враховується Кабінетом Міністрів України під час планування правотворчої діяльності. Наукова концепція розвитку законодавства України є документом юридичного прогнозування рекомендаційного характеру, в якому на теоретико-емпіричній основі здійснюється системне прогнозування розвитку законодавства України, його окремих сфер, галузей та напрямів. П. 4 ст. 22 Закону передбачає, що Міністерство освіти і науки України здійснює моніторинг наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права та щокварталу передає такі результати до Міністерства юстиції України для їх врахування у правотворчій діяльності. Моніторинг передбачає збір наукових результатів, узагальнення висновків та рекомендацій, відображених у дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права (Порядок моніторингу наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 13.02.2024 р. № 152)). Також, відповідно до ч. 3 ст. 44 Закону головною експертною установою з проведення юридичної (правової) експертизи проектів законів визначено Національну академію наук України.

В правозастосовній та правотлумачній (інтерпретаційній) діяльності використання правової доктрини як джерела права має місце в судовій практиці. Зокрема, Ю.В. Стрійський зазначає, що у судовій практиці правова доктрина використовується для заповнення прогалин у правовому регулюванні суспільних відносин, тлумачення правових норм та встановлення їх правової природи і змісту. Суди звертаються до правової доктрини, яка використовується для розкриття змісту правової норми, яка є наявною в законодавстві або ж відсутня у його змісті. Як правило, у змісті мотивувальної частини судових актів нерідко зустрічаються посилення на правову доктрину на підтвердження своєї правової

позиції і для посилення її ефекту, що свідчить про виважене рішення, прийняте у справі [3, с. 109]. На думку О.Б. Северінової правова доктрина у правових системах сучасних європейських держав проявляється насамперед на рівні праворозуміння суддів; і саме через судові акти, що містять посилання на відповідні фундаментальні наукові позиції, висновки та узагальнення відбувається об'єктивація правової доктрини як джерела права [2, с. 36].

Наприклад, Конституційний Суд України для обґрунтування своїх правових позицій, зокрема, щодо офіційного тлумачення положень Конституції України, як правило, звертається до юридичної науки та правової доктрини. Аналогічно, правова доктрина застосовується і Верховним Судом. Зокрема, О.І. Попов зазначає, що має місце безпосереднє застосування доктринальних джерел при мотивуванні Верховним Судом своїх постанов щодо перегляду судових рішень у цивільних справах, як допоміжних інструментів аргументації останнім власних правових позицій [4, с. 88].

Також, можна навести приклади з чинного законодавства, які вказують на можливість використання правової доктрини як джерела права в правозастосовній діяльності. Так, відповідно до п. 6 ст. 7 Кодексу адміністративного судочинства України, яка має назву “Джерела права, які застосовуються судом”, у разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, та відсутності закону, що регулює подібні правовідносини, суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права). Аналогічне положення міститься і в Цивільному процесуальному кодексі України. Згідно п. 9 ст. 10 цього Кодексу якщо спірні відносини не врегульовані законом, суд застосовує закон, що регулює подібні за змістом відносини (аналогія закону), а за відсутності такого - суд виходить із загальних засад законодавства (аналогія права).

Отже, підсумовуючи, слід зазначити, що правова доктрина в правовій системі України як сучасної європейської держави є важливим додатковим джерелом права, яке має істотний реальний вплив на правотворчу, правозастосовну та правотлумачну (інтерпретаційну) діяльність.

Список використаних джерел

1. Панфілов А. Правова доктрина в системі джерел права. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Studies*. 2021. № 2 (117). С. 63-65. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2021/2.117-12>.

2. Северінова О.Б. Правова доктрина та її застосування в сучасних умовах європейської міждержавної інтеграції. *Правовий часопис Донбасу*. 2019. № 4 (69). С. 32-38. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2019-69-4-32-38>.

3. Стрійський Ю.В. Вплив правової доктрини на законотворчу і правозастосовну практику. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 84: частина 1. С. 109-112. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.15>.

4. Попов О.І. Правова доктрина та її застосування Верховним Судом України при перегляді судових рішень у цивільних справах. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 132. С. 83-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2016_132_12.

Шаталова Л. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцентка кафедри приватного права,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

ДОКТРИНА «ПІДНЯТТЯ КОРПОРАТИВНОЇ ЗАВІСИ»: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Як відповідь на зловживання статусом юридичної особи (корпоративною формою) і недобросовісним діловим практикам, з'явилися нові інститути притягнення їх до відповідальності: кримінальна або адміністративно-кримінальна відповідальність юридичних осіб; субсидіарна відповідальність власників та керівників компанії за доведення компанії до банкрутства; притягнення керівників компанії до відповідальності за порушення фідуціарних обов'язків; підняття корпоративної завіси.

У країнах англосаксонської системи права виникла доктрина судового походження, відома як «зняття корпоративної завіси» (piercing/lifting the corporate veil/piercing the veil of incorporation). Доктрина включає терміни – «підняття корпоративної завіси», «підняття корпоративної вуалі», «пронизування корпоративної вуалі». Доктрина «зняття корпоративної вуалі» застосовується виключно в рамках судових процедур як виключний захід за наявності не лише відносин контролю, а й зловживань з боку осіб,